
Neszmélyi, Gy. (2022): Új fővárosok a szavannán és a sztyeppén. CITY.HU Várostudományi Szemle. 2(4), 153–169.

POLICY STUDIES

Új fővárosok a szavannán és a sztyeppén

Neszmélyi György¹

Absztrakt

Napjainkban többféle új értelmezéssel bővült ki a regionális, illetve országos központként működő városok szerepe. Ezek közé tartozik az ipari/informatikai forradalom eredményeit integrálni képes „okos város” koncepció, de ide tartozik az ún. globális város, azon városok, amelyek számottevő, globális kontextusban is vizsgálható gazdasági vagy más tevékenységet folytatnak. A tanulmány konkrét tárgya két, viszonylag új főváros esetének elemző áttekintése. A nagyon jelentős költséggel, kiemelt politikai projektként felépített Abuja és Asztana, bár jelentős mértékben megerősödött és azon túl, hogy országos, központi politikai irányítás helyszínévé vált, számos globális funkciót részben átvett a régi fővárosoktól, ám a régi fővárosok mindeddig továbbra is megmaradtak országaik első számú gazdasági és kulturális központjainak. Az új fővárosok globális és globalizálódó szerepének kérdését, valamint korábban perifériás régiók központi gazdaságirányító szerepének megjelenését, s ezen keresztül a globális váróshálózat átrendeződésének kérdését vetjük fel írásunkban.

Kulcsszavak: várostervezés, gazdaság, regionális centrumok, Nigéria, Kazahsztán

Abstract

Nowadays, the role of cities as regional and national centres has been expanded with several new interpretations. These include the "smart city" concept integrating the results of the industrial/IT revolution, but this also includes the so-called global city, cities that carry out significant economic or other activities that can be examined in a

¹ Prof. Dr. Neszmeélyi György Iván, egyetemi tanár, Milton Friedman Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Tanszék, neszmelyi.gyorgy@uni-milton.hu

global context. The subject of the present study is an analytical review of the cases of two relatively new capitals.

Abuja and Astana, built at a very significant cost as a priority political project, although significantly strengthened and beyond the fact that they became the venues of the national, central political activities, took over a number of global functions from the old capital cities, but the latter ones have still remained as No. 1 economic and cultural centres of their countries. In our article, we raise the question of the global and globalizing role of the new capitals, as well as the appearance of the role of central economic control of previously peripheral regions, and through this the question of the reorganization of the global city network.

Keywords: urban planning, economy, regional centres, Nigeria, Kazakhstan

JEL kódok / JEL Classification: R11, R12, R51, N97, N95, O18

Bevezetés

A világban, különösen a fejlődő országokban az utóbbi évtizedekben egyfajta „divattá” vált az országok fővárosok áthelyezése, ám ezek sok esetben nem, vagy nem elsősorban azt a célt szolgálták, hogy az új főváros a korábbihoz képest fokozottabban bekerülhessen a globalizáció folyamatába, hanem sok esetben pont ellenkezőleg történt: az új főváros a régihez képest távolabb esik a tengertől, a kialakult nemzetközi szállítási útvonalaktól. Több esetben ez kifejezetten szándékos is volt, mivel az új főváros funkciójául elsősorban az államigazgatási feladatok zökkenőmentesebb ellátását szánták, és ez egyes esetekben egybeesett azzal is, hogy az új főváros lehetőség szerint az ország közepén, vagy legalábbis jobban az ország belsejében helyezkedjék el, ami presztízs- és belpolitikai szempontból is kívánatosabbnak volt mondható.

A tendencia korántsem új, hiszen bő száz éve már, hogy az októberi forradalmat követően röviddel a bolsevik kormányzat – részben stratégiai okokból – Moszkvába helyezte át az ország fővárosát Szentpétervárról, de idén lesz pont száz éve annak is, hogy Törökország Isztambul helyett Ankarba helyezte át az ország fővárosát (1923-ban). Mindkét esetben a régi főváros az ország szélén, azok nyugati csücskében helyezkedtek el és mindkettőre – máig – jellemző, hogy nagyon fontos nemzetközi közlekedési, szállítási csomópontok, amelyek mögött az új fővárosok is igyekeznek felfejlődni, ez Moszkva esetében sikeres, Ankara esetében talán kevésbé volt az.

De Európán kívül is számos további példa található. Brazília fővárosa 1960. óta Brazíliaváros, amely arról vált nevezetessé, hogy ez volt az első és máig legismertebb olyan főváros, amely nem úgy jött létre, hogy egy, már meglévő várost ruháztak fel fővárosi joggal, hanem szinte a semmiből hozták létre. Brazíliaváros tehát egy mesterségesen, tervezőasztalon megálmodott település, amely felépítésében részt vett a kor több világhírű építész, pl. a francia Le Corbusier, így a város felkerült az UNESCO világörökség listájára. Vannak kevésbé ismert példák is, mint Yamoussoukro, Elefántcsontpart fővárosa (1983-tól), Nepjida, Mianmar fővárosa 2005-től és a sort lehetne folytatni. Sőt, több olyan ország is ismert, amelynek kormányzata időről időre napirendre tűzi az ország fővárosának áthelyezését, a kérdés már korábban napirendre került például Egyiptomban és Dél-Koreában is. És a teljesség kedvéért megemlíthetők olyan esetek, amelyekben a főváros azért került áthelyezésre, mert határ- és területi változások okán a régi főváros nem tartozott az ország területéhez. Tipikus példa volt erre Bonn, a hidegháborús időszak Nyugat-Németországának fővárosa, de ez az eset jellemző Észak-Koreára is, hiszen a Koreai-félsziget kettéosztása előtt egységes Korea fővárosa, Szöul Dél-Koreában maradt, de ilyen volt a két világháború között önálló Litvánia akkori fővárosa, Kaunas is, mivel az ország fővárosa, Vilnius akkor Lengyelországhoz tartozott Wilno néven.

Jelen tanulmány két olyan, szintén viszonylag új főváros sajátos helyzetét kívánja bemutatni, amelyek, Brazíliavároshoz hasonlóan ritkán lakott területen, nagyrészt a semmi közepén nőttek ki és váltak ismertté. Ezek: Kazahsztán fővárosa Asztana, illetve Nigéria fővárosa, Abuja.

Anyag és módszer, a kutatás célja

A tanulmány elkészítése során a szerző igyekezett a téma szempontjából belföldi (azaz nigériai, illetve kazah) források mellett az elérhető nemzetközi szakirodalomra támaszkodni. A téma jellegzetes vonása, hogy e két főváros vonatkozásában viszonylag kevés tudományos írás jelent meg magyar nyelven. Mindezeket túl említést érdemel, hogy a szerző mindkét városban járt (Asztanában rövidebb ideig, míg Abujában több, mint két évet élt), így a helyszínen szerzett információira és tapasztalataira is támaszkodhatott a cikk elkészítése során.

A kutatás célja azoknak a pozitív és negatív tapasztalatoknak és részben mindmáig nyitott kérdéseknek az összefoglalása, amelyek a két új főváros létesítése során előadódtak, illetve amelyek jelentős mértékben mindmáig gátolják, hogy a két új főváros a későbbiekben átvehesse az adott ország, vagy régió globális városának szerepét.

A tanulmány elsősorban bemutatni kívánja a két új fővárost, azok globális szerepkörének megjelenését, ill. általában az új fővárosok sajátos decentralizáló jellegét csupán vitaindító gondolatnak szánjuk. Ennek a tézisnek az alapja, hogy a globális városok sasseni (1991) koncepciójában az irányító és ellenőrző funkciók nem csupán gazdasági szerepkörökre, hanem a nemzeti és nemzetközi politikai intézményi környezetre is kiterjednek. Ha a kormányzati szerepkörök koncentrációjában jelentős változás megy végbe, az hatással van az adott térség globális integrációjára, s Lagos esetében a globális városhálózatban betöltött szerepére, Almati esetében pedig a gyors gazdasági fejlődés kontextusában az integráció kilátásaira. Célunk tehát nem a két korábbi, ill. új főváros globális szerepkörének részletes vizsgálata, hanem az átalakulás folyamatának leírása, s hogy az így létrejövő adminisztratív és gazdasági folyamatok globális következményekre gyakorolt hatására, ill két, korábban kevésbé vagy egyáltalán nem vizsgált térség növekvő jelentőségére felhívjuk a figyelmet.

Abuja – főváros a szavannában

A Nigériai Szövetségi Köztársaság kormánya 1991 decemberi határozatával Abuját nyilvánította az ország fővárosának. Ez a kormányzati lépés akár egy, már akkor is mintegy tizenöt éves folyamat befejező lépésének lehetett volna tekinteni, azonban az új főváros valódi fővárosként csak jóval később kezdett el működni.

Murtala Mohammed tábornok – az ország negyedik államfője – nem sokkal az ellene elkövetett halálos merénylet előtt, 1976-ben jelölte ki Abuja helyét, miután egy szakmai bizottság 32 más lehetőség közül a központi elhelyezkedés, jó megközelíthetőség, egészséges éghajlat, a fejlesztést lehetővé tévő szabad földterületek és a békés etnikai egymás mellett élés szempontjait mérlegelve ezt a helyet javasolta az új főváros megalapítására (Obiadi 2019).

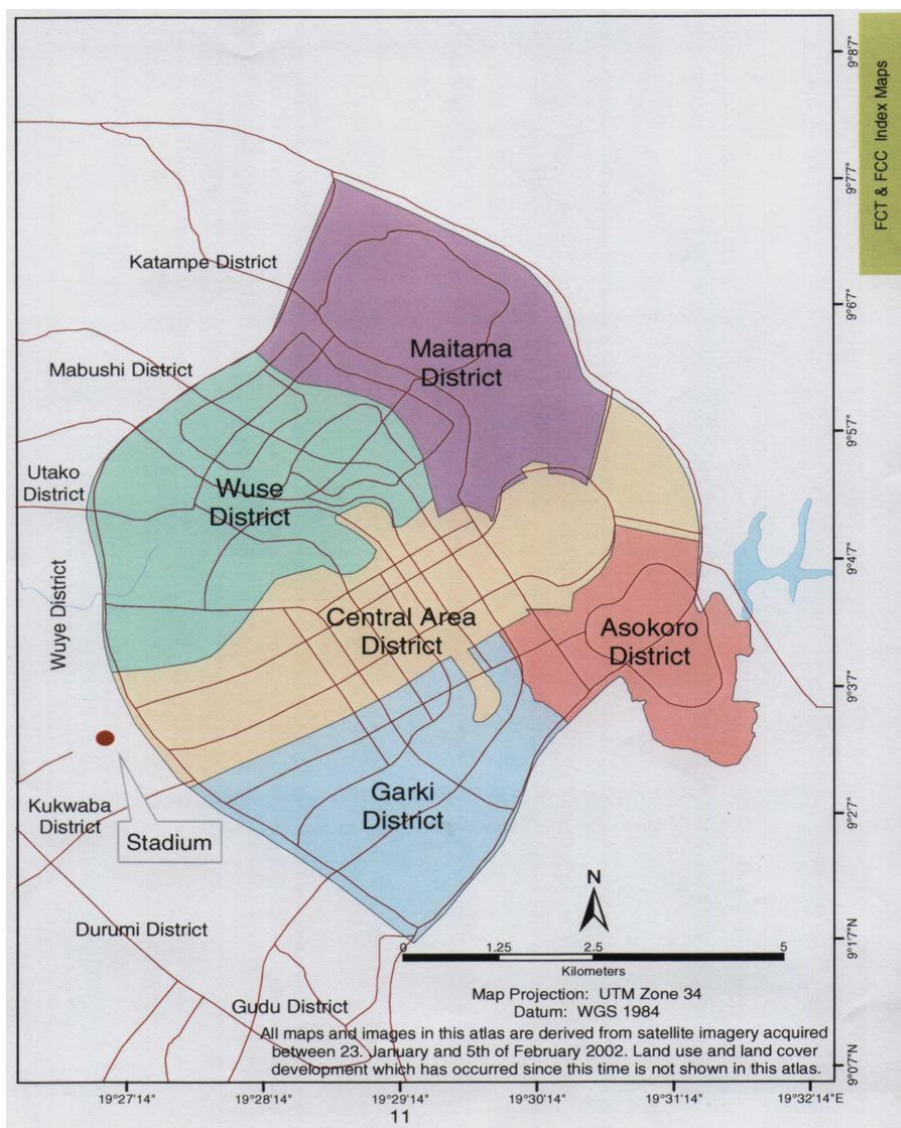
Az ország megközelítőleg mértani közepén felépített mai Abuja helyén előzőleg csupán kisebb települések léteztek. A déli országrészben, trópusi környezetben lévő régi főváros sűrűn lakott környezetéhez képest gyéren lakott, szárazabb, szavannás régió adott teret az új főváros felépítéséhez. Északról Kaduna, nyugatról Niger, keletről Nasarawa, délről pedig Kogi szövetségi állammal határos a fővároshoz tartozó 8000 km²-es közigazgatási egység, a Szövetségi Fővárosi Terület (FCT, Federal Capital Territory). A népesség etnikai összetételét tekintve vegyes, központi elhelyezkedéséből kifolyólag az ország nagy etnikai csoportjai (hausza, joruba, ibo) egyaránt megtalálhatóak.

A város – némileg hasonlóan Brazíliavároshoz – kvázi „zöldmezős beruházásként” városrendezési és -építészeti tervek (*1. ábra*) alapján készült el, ám benépesülése, illetve

ezzel összefüggésben a szövetségi kormányzati hivatalok, a Nigériában működő diplomáciai képviselők átköltözése nehézkes és hosszadalmas folyamat volt.

1. ábra

Abuja vázlatos tervrajza

Forrás: S. O. Mohammed, J.O. Akinyede, C.J. Nwagwu (2005)

Ezt a folyamatot 1991-től némileg felgyorsította, hogy Ibrahim Babangida akkori elnök 1991-ben Abujába helyezte központi hivatalát és rezidenciáját, ám a szövetségi adminisztráció hivatalainak döntő többsége a 90-es évek végére költözött Abujába, hasonlóképpen a diplomáciai képviseltek (Pritz 2005). A magyar nagykövetség átköltöztetése 1999–2000-ben történt meg. Ugyanakkor a szerző – aki 2007–2009 közt élt a városban, – személyes emléke, hogy még ekkor is több olyan ország volt, amelynek diplomáciai képviselte a régi fővárosban működött, amelyek vezetői, munkatársai gyakran kényszerültek megtenni a régi és az új főváros közti nagyjából egyórás repülőutat.

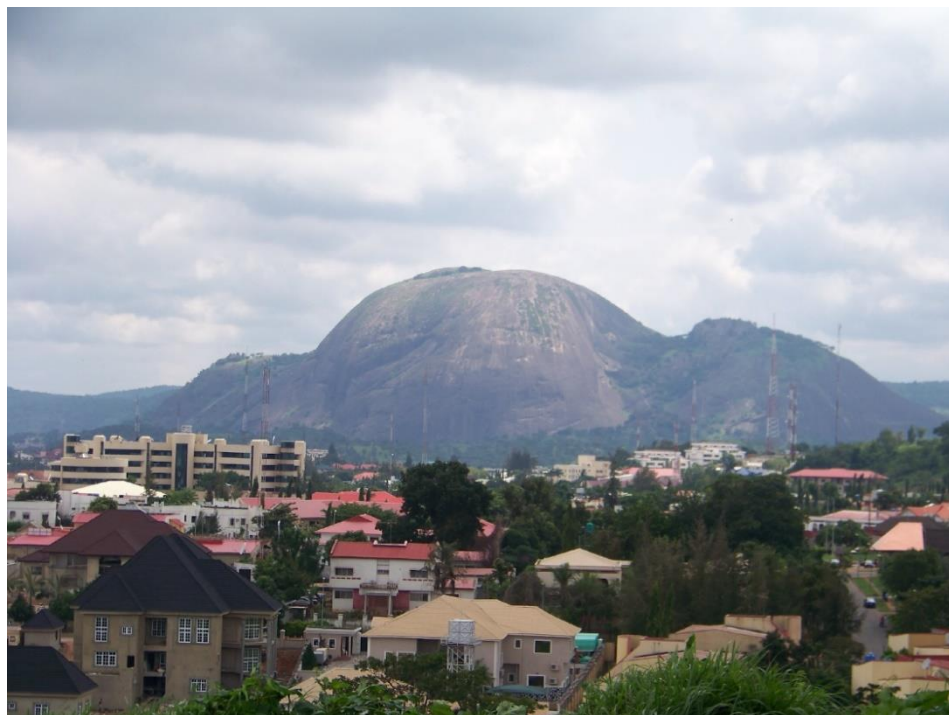
A főváros közúti és belföldi légi összeköttetése az ország más részeivel jónak mondható, nemzetközi repülőtere azonban mindmáig jóval kisebb (méret és forgalom szempontjából egyaránt), mint a régi fővárosé, aligha véletlenül.

Hiszen az ország gazdasági fővárosa továbbra is Lagos maradt, amely nemcsak jóval népesebb, hanem közvetlenül az Atlanti óceán mellett fekszik, így nagyon jelentős tengeri kikötő is egyben. Ezzel Abuja aligha versenyezhet. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az Abujában zajló gazdasági, kereskedelmi tevékenység mértéke növekvő, így a főváros fokozatosan a középső és részben az északi országrész üzleti központjává válhat. Igaz, Kano, az Abujától mintegy 450–500 km-re északra fekvő nagyváros, vagy akár az alig 200 km-re fekvő Kaduna ebben jelentős versenytársa.

A hosszú távú városrendezési megfontolásokat szem előtt tartó, jelentős részben a német Julius Berger vállalat által végzett építkezéseknek köszönhetően Abuja nigériai viszonylatban rendezett, jól strukturált nagyvárossá fejlődött, széles utakkal, parkokkal, valamint – szintén nigériai viszonylatban – színvonalas infrastruktúrával. Említést érdemel, hogy a város tervezésében magyar szakember is részt vett: nevezetesen Pintér Béla építészmérnök, a KÖZTI által kiírt pályázat nyerteseként (Kovács 2022). A lakosság számának gyors emelkedése miatt azonban Abuja nem csupán a központi, valamint négy további negyede (Garki, Maitama, Wuse és Asokoro) épül és népesedik be, de a város határán több irányban is kialakultak különböző színvonalú „alvó városok”, amelyek egy része klasszikus nyomornegyed, pl. Nyanya, jóllehet utóbbiak messze nem olyan mértékűek, mint Lagos periferiáján. A város földrajzi terjeszkedésének nincsenek komoly akadályai, mivel aránylag sík vidéken fekszik, amelyből azonban helyenként kisebb-nagyobb méretű monolit gránit sziklák meredeznek. Ilyen jellegzetes hegy a főváros északi részén lévő Aso szikla, Abuja egyik nevezetessége, amelynek stratégiaileg védett aljában helyezkedik el az államfő hivatala (2. ábra).

2. ábra

Az Aso szikla

Forrás: A szerző felvétele (2009).

Pozitívként említhető, hogy a város periferiáján nem csupán nyomornegyedek létesültek, de viszonylag modern és tetszetős házakból álló lakóparkok is, pl. Guarimpa, Kubwa negyedek, amelyek már valóban a klasszikus alvó városokra emlékeztetnek.

Abuja felépítésével, további fejlesztésével, és nem utolsósorban a növekvő város környezeti – fenntarthatósági problémáival kapcsolatban ma már viszonylag jelentős szakirodalom áll rendelkezésre.

Adeponle, tanulmányában rámutat arra, hogy a város 13%-kal gyorsabban növekszik, mint amivel az eredeti városterv, az 1979-ben elkészült Abuja Master Plan kalkulált, így előre látható, hogy környezeti szempontból súlyos problémáknak néz elébe. Abuja, ami eredetileg a szépség és a modernitás jelképének készült, ma már évek óta számos torzuláson ment keresztül az eredeti tervekhez képest (Adeponle 2013). A Szerző saját emléke, hogy a nagyarányú építkezéseknek és lakosságnövekedésnek köszönhetően például már 2008–2009-ben jelentősen csökkent a város talajvíz-szintje,

ami már akkor a vízellátás súlyos problémáit vetítette előre. Abuja lakossága, intézményei jelentős része fűt kutakat használ.

Egy másik tanulmány szerint viszont Abujában a szilárdhulladék-gazdálkodást sikerülhet stabil alapokra helyezni, és ehhez a kormányzat számára a vállalati szféra bevonását szorgalmazza. Ennek során a vállalatok innovatív tevékenysége is várhatóan jelentősen elősegítheti majd a fenntarthatóságot (Agbaeze és tsai 2018).

Egy további, 2022-ben publikált kutatás szerint a várostervezés és -fejlesztés feladatainak decentralizálására lenne szükség, ennek révén Nigériában a városok periferiális részein is nagyobb figyelmet kapnának a városi létesítmények. Sőt, a zöld infrastruktúra és a beépített területek integrációja révén csökkenthető lenne a növényzet vesztesége a városokban (Ogochukwu és tsai 2022).

A már említett Abuja Master Plan célja volt, hogy fenntartható városi térszerkezet és környezet épüljön minden egyes, a fővárosba társadalmi csoportnak. Része volt olyan városrészek létesítése, amelyeket az alacsony jövedelmű közalkalmazottaknak, illetve a magáncégek alkalmazottainak szántak, de ezek végül nem lettek igazán megfelelőek. A jelenlegi abujai lakókörzetek nincsenek integrálva, ezért nagy szükség lenne arra, hogy az abujai városi illetékesekkel megállapodjanak arról, hogy ezeket a településeket is bekapcsolják a főváros központi infrastruktúráiba (Obiadi és tsai 2019).

Nagyon lényeges a leszakadó társadalmi rétegek támogatása és a felzárkózás elősegítése. Ennek egyik legfontosabb intézményrendszere az oktatás, ami szintén fontos és erősítendő része a főváros infrastruktúrájának. A nigériai társadalom évi 3,5 százalékos termékenységi ütemben gyarapszik; ám az oktatási rendszer tartós problémákkal küzd: kevés a tanár, illetve nincs elég megfelelő színvonalú tananyag (Tarrósy 2014).

Nigériai és nemzetközi szakértők ma már egyre inkább azon a véleményen vannak, hogy az 1979-es városépítési terv sok tekintetben elavult, ezért mielőbbi aktualizálása szükséges, ami akár 2040-ig szólóan újradefiniálná a fejlesztés számait és irányait. A város lakossága rohamosan növekszik, várhatóan 2035-re eléri a 11 millió főt (Updating the integrated..., 2018).

A gyors ütemű városiasodás világszerte, de különösen a globális Dél országaiban súlyos társadalmi és gazdasági következményekkel jár, ideértve a túlnépesedést, a lakáshiányt és az infrastruktúra elégtelenségét, a nyomornegyedek kialakulását és a város túlterjeszkedését. Ezért már a tervezésnél nagyon fontos, hogy a város a fejlődés kontroll alatt tartható legyen, ám Abuja esete is azt igazolja, hogy a teljesen újonnan létesített, tervek alapján létrehozott városok esetén is csak korlátozottan sikerül meggátolni a város nemkívánatos terjeszkedését (Gumel és tsai 2020).

Abuja, bár számottevő fejlődésen megy keresztül, aligha lesz belátható időn belül akár olyan szintű globális várossá válni, mint Lagos, a régi főváros, amely a tenger mellett viszonylag közel esik a szomszédos Benini Köztársaságtól, amelyen keresztül ugyan, de pár óra alatt gépjárművel Togo, Ghána fővárosa is elérhető. Összességében migráció, munkaerő-vándorlás szempontjából Nigéria nem igazán vonzó célpont. Leszámítva a multinacionális cégek európai, amerikai és más külföldi alkalmazottait, az országban korábban – a '80-as évek elejéig – a szintén angol nyelvű ghánaiak jelentették a vendégmunkások nagy részét. Ez azonban megváltozott, amikor Shehu Shagari elnök 1983-ban gyakorlatilag azonnali hatállyal kiutasította az országban nagyrészt illegálisan tartózkodó mintegy kétmillió ghánait. Bár ma, a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) – amelynek mindkét ország tagja – ismét könnyebbé teszi a tagországok közti személyforgalmat, nem igazán jellemzők más afrikai országokból származó vendégmunkások.

Lagos tehát továbbra is vezető szerepet tölt be az ország gazdasági és kulturális életében. Bár Nigéria nem kifejezetten idegenforgalmi célpont, de említést kíván, hogy Lagos még turisztikai szempontból is vonzóbb, mint a főváros, elsősorban tengerpartjának, piacainak, múzeumainak és sajátos zenei életének köszönhetően. Itt található a Nemzeti Színház, valamint Nigéria első, 1845-ben épült emeletes lakóháza is. A főváros státuszának megszűnésével a körülötte lévő korábbi Szövetségi Fővárosi Terület elnevezésű közigazgatási egység önálló állammá vált Lagos néven, ami 3500 km²-es kiterjedésével a legkisebb a nigériai szövetségi államok sorában, ugyanakkor itt bonyolódik le az ország üzleti tevékenységének közel kétharmada. Lagos jelentős logisztikai szempontból Lagos két nemzetközi kikötője (Apapa, Tin-Can Island), amelyek a legnagyobb Nyugat-Afrikában, és a kontinens belseje felé irányuló tranzit-kereskedelem jó részét bonyolítják. A népesség lélekszámát 15 millió körülire becsülik, pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A túlnépesedés, az ellenőrizetlenül növekvő szegénynegyedek, az általánosan jellemző szűk utcák és a helyenként látványos, modern irodaházak mellett igen elmaradott infrastruktúra rengeteg közegészségügyi problémát vet fel, amellet a közbiztonságra is nagyban negatívan hat (Pritz 2005).

Asztana – soknevű főváros a sztyeppén

Asztana Kazahsztán új fővárosa. A Magyarországnál közel harmincszor nagyobb, 2,7 millió km²-nyi közép-ázsiai ország népessége nagyjából 17 millió fő, így – Nigériával szemben – az ország túlnépesedéséről nem beszélhetünk. Sőt, az ország a világ egyik legalacsonyabb népsűrűségű állama (7 fő/km²). Az ország területének nagy része sík,

ami a Mongóliától a Kelet-Európai-síkságig húzódó, nagyrészt sztyeppével borított övezet része. Ezen az ország északi felében lévő részen helyezkedik el Asztana. A Szovjetunió megszűnését követően a soknemzetiségű Kazahsztán ún. elnöki köztársasággá alakult át, amelyet évtizedekig – egészen a közelmúltig – Nurszultan Nazarbajev elnök személye és tekintélyelvű vezetése tartott egyben. Az új főváros felépítését is ő szorgalmazta, erről már 1994-ben megszületett a döntés, azonban Asztanát – az akkori Akmolát – később, 1997-ben nyilvánították fővárossá (Abzhapparova 2019). Asztana a sztyeppére épült, de története nem előzmény nélküli. Története a XIX. század elejéig nyúlik vissza. Kazahsztán ekkor már az orosz cár fennhatósága alá tartozott. Oroszok alapítottak itt egy kereskedőtelepet 1830-ban. 1832-ben a település az Akmolinszk nevet kapta, viszonylag kevés épület maradt fenn ebből az időszakból. A szovjet időkben (1961-től) új nevet kapott: Celinográd – a név a szűzföldekkel kapcsolatos. A Szovjetunió felbomlása után, 1992-ben újabb névváltozás történt: Akmola, majd 1998-ban keresztelték Asztanára, melynek jelentése annyi, mint „főváros” (Horváth 2015). Ezzel azonban a nevét már addig is meglepően sokszor változtató város elnevezésének története nem ért véget. 2019-ben a frissen hivatalba lépett Tokajev, akkor még, mint ügyvezető államfő, a Nazarbajev iránti lojalitás túlzó gesztusaként a fővárost Nurszultanra nevezte át (Gyene 2019). Ez a név azonban csak rövid ideig élt: 2022-ben ismét visszakapta a korábbi Asztana nevet.

3. ábra

A Bajterek-emlékmű

Forrás: A szerző felvétele (2019).

A városban már most számos, kicsit az Öböl-menti arab államok nagyvárosait idéző futurisztikus épület emelkedik, köztük a Bajterek- emlékmű (3. ábra), aminek tetején ki-látó is működik. Ugyanakkor, különösen a város külső kerületeiben még szép számmal állnak a Hruscsovi időkben épült hagyományos „szocreál” lakótelepi épületek is. A város tágas, szellős, a szerző személyes benyomása volt, hogy még csak nagyon részlegesen beépített, mivel az épületegyüttesek között olykor hatalmas üres telkek is húzódnak.

Asztana felépítése előzetes városépítészeti tervek alapján folyt, a kazah kormány 1998-ban tendert írt ki, amelyre 40 nemzetközileg ismert építész és várostervezőt hívtak meg. Köztük a japán Kisho Kurokawát, aki az első díjat elnyerte. Ennek nyomán, a japán kormány támogatásával elkészültek a tervek, azonban a kazah fél végül egy másik – szaúdi – terv mellett döntött (The JICA Study). Később további terv is készült, „Nur-Sultan Masterplan 2030” néven, amely egy részletét ld. a 4. ábrán.

4. ábra

A Nur-Sultan Masterplan 2030 egy részlete

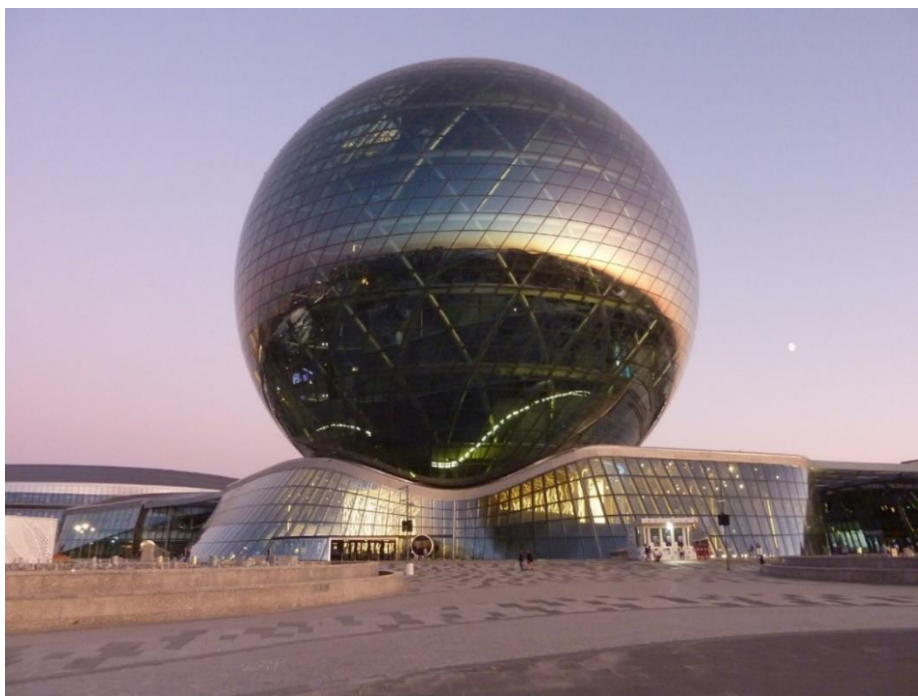
Forrás: Space Syntax (2019).

A terv azzal számol, hogy a város ma nagyjából egymilliós lakossága további mintegy 60%-kal növekszik. Mindemellett a lakó- és hivatali épületek, valamint az utak és egyéb infrastruktúra tervszerű elhelyezése számottevően hozzájárul a fenntarthatósághoz, például a gépkocsihasználat 10%-nyi csökkenésével számol, ami a károsanyag-kibocsátás szempontjából lényeges (Space Syntax 2019). Mindez egy energiahordozókban gazdag ország esetében különösen tiszteletre méltó, hiszen nem gazdasági kényszer, nem az importszámla csökkentésének szándéka vezetett az energiafelhasználás csökkentésének szándékához.

Az energiafelhasználás tudatosságát jelképezi a városban működő Nur Alem (A Jövő Energiái) Múzeum, amely szintén a futurisztikus építészet egyik jellegzetes komplexuma (5. ábra).

5. ábra

A Nur Alem (A Jövő Energiái) Múzeum

Forrás: A szerző felvétele (2019).

Asztana lakossága a fővárosi lét okán az utóbbi húsz évben számottevően növekedett, ám így is csupán a már említett egymillió fő körüli körüli a lakossága. A régi főváros, Almati (ismertebb – orosz – nevén: Alma-Ata) még mindig közel kétszeres népességével (mintegy 1,9 millió fő) továbbra is az ország legnagyobb városa és fontos gazdasági, oktatási és kulturális központja.

Az új főváros létesítésének projektje, annak magas költségei miatt, nem volt egyértelműen népszerű a lakosság körében. A döntően szénhidrogén-exportnak köszönhető, dinamikusan növekvő exportbevételek azonban erre kellő fedezetet nyújtottak. Az áthelyezés oka több irányban gyökeredzik. Kétségtelenül fontos szempont volt Almati periferiális elhelyezkedése, a város további terjeszkedésének ráadásul domborzati akadályai is vannak, míg Asztana fekvése centrálisabb, ráadásul a sík vidéken a város terjeszkedésének nincsenek domborzati akadályai sem. Azonban ennél minden bizonnyal fontosabb volt az a körülmény, hogy az ország északi sík vidékeit a kormányzat ősi kazah területnek tekinti, ám ebben a régióban az orosz ajkú népesség igen jelentős, ráadásul Oroszországgal több ezer kilométer hosszan közvetlenül határos. Emiatt a (volt) államfő a régió erősebb kazah kötődését kívánta megteremteni, és ezáltal megelőzni egy olyan forgatókönyvet, amelyhez hasonló Ukrajna esetében valósággá vált.

Mindez látszólag ellentmond annak, amire Köppen (2013) is utal, nevezetesen annak, hogy szemben az európai szovjet utódállamokkal, különösen a baltiakkal, Kazahsztánban nem volt számottevő oroszellenesség, vagy függetlenedési törekvés a Szovjetuniótól, ezért az állami önállóság lehetősége szinte váratlanul és felkészületlenül érte a kazahokat 1991 végén.

A sajátos építészeti alkotások, illetve maga a város, ha nem is mondható Dubai közép-ázsiai másának, de mindenképpen lenyűgöző. Ugyanakkor Laszczkowski (2015) tanulmányában részletesen elemzi azt a disszonáns kettősséget, amely a városban élők, vagy az oda utazókat érheti. Egyrészt a látványos új alkotások, struktúrák a remény, a büszkeség és a lelkesedés érzését keltik az ország iránt a polgároknál. Ugyanakkor, a tervezés szokatlansága, az anyaghibák, és az új építésű környezet az elidegenedés, az élettelenesség, a képmutatás és az instabilitás érzetét sugározzák.

Az új főváros projektjébe pumpált hatalmas összegek a kétségtelenül látványos eredmények, valamint az igen optimista kormányzati megnyilatkozások mellett Asztana – és más kazah városok – esetében számos tennivaló van még ahhoz, hogy valóban okos városokká válhassanak. Ennek feltételeivel kapcsolatban számos tanulmány készült, mint Vasa és tsai (2023), Kredina és tsai (2021), valamint Shalbolova és Kenzhegalijeva (2018). Utóbbi szerint korántsem az informatikai-technológiai háttér, hanem egészen más tényezők javítását tartják szükségesnek rövid-, illetve középtávon. Ezek a következők:

- Az innovációs politika országos és önkormányzati szintű erőfeszítései összehangolásának javítása.
- A jogi keretfeltételek átláthatóságának és a magánélet védelmének növelése.
- A polgárok bevonása a projektek végrehajtásába
- Részvétel a nemzeti és nemzetközi tudásmegosztó hálózatokban.
- A magán- és állami szervek bevonása révén az új infrastruktúra kiépítése folyamatának „okos” kiigazítása (Shalbolova, Kenzhegaliyeva 2018).

Az intézményi feltételek javítása tekintetében – különösen nemzetközi vonatkozásban – számottevő hozzájárulást jelenthet az 2018-ban megnyílt Asztana Nemzetközi Pénzügyi Központ (Astana International Financial Center, AIFC) amely a Dubai Nemzetközi Pénzügyi Központ intézményi modelljét alkalmazza (Yeung és tsai 2020).

Következtetések

A tanulmány az új nigériai és kazah főváros, Abuja és Asztana példáján keresztül igyekezett bemutatni egy-egy igen nagy horderejű és összetett projekt legfontosabb tényezőit és tapasztalatait. Bár a fővárosok átköltöztetését motiváló okok és kormányzati megfontolások a két ország esetében nem teljesen azonosak, mégis ki lehet emelni néhány közös vonást.

- Ezek között mindenképpen említést kíván, hogy mindkét ország nemzetépítési folyamata még korántsem fejeződött be. Nigéria, akárcsak szinte minden más volt afrikai gyarmat, megörökölte a gyarmatosító hatalmak által meghúzott határait, amelyek nem voltak tekintettel az ott élő nemzetiségekre. Kazahsztán esetében a hatalmas területen (Nigéria területének nagyjából háromszorosa, míg népessége kevesebb, mint egytizede) szintén számos nemzetiség él, és jól lehet összességében a kazahok vannak többségben, ám Oroszország közvetlen szomszédságában az ország északi, orosz többségű részeinek integrációja (és megtartása) érdekében korántsem csupán szimbolikus lépés volt a főváros áthelyezése.
- Mindkét ország esetében földrajzi okok is közrejátszottak. A régi fővárosok, Lagos és Almati egyaránt az ország szélén helyezkedik el. E városok fejlődésének, és a lakosság további növekedésének földrajzi-fizikai akadályai vannak. Az Atlanti-óceán mellett fekvő Lagos, mindig is Nyugat-Afrika legfontosabb kereskedelmi központja volt, ezért valójában nem mondható, hogy klasszikus értelemben a periférián helyezkedik el, bár a Benini Köztársaság határa Lagostól alig egyórás autótú. Almati elhelyezkedése viszont még a szovjet időkben

is biztonsági kockázatokat hordozott, akkor elsősorban a viszonylag közeli szovjet-kínai határ miatt, ám a Szovjetunió megszűnését követően Almati városa gyakorlatilag a kazah-kirgiz határon helyezkedik el, belvárosa légvonalban attól alig 30 km-re fekszik.

- Mindkét ország esetében elmondható, hogy olajban, földgázban gazdagok, így az utóbbi évtizedek során a szénhidrogén-export jelentős bevételekhez juttatta őket, így a finanszírozáshoz nemcsak magánbefektetők, hanem jelentős állami források is rendelkezésre álltak. Nigéria esetében ugyan a helyzet 2015 után jelentősen romlott, ám az abujai fejlesztések jelentős része addigra már megvalósult.
- Mindkét ország esetében igaz, hogy az új fővárosok, bár elődeiknél centrálisabb fekvésűek, továbbá létesítésüket nagyon alapos és professzionális tervezés előzte meg, az utóbbi nagyjából 20–25 év során – amióta fővárosokká váltak – messze nem tudták átvenni a régi fővárosok gazdasági, társadalmi és kulturális központ szerepét. Jóllehet, ez a tanulmány bevezetésében említett további országok esetében sem igazán következett be. Lagos és Almati továbbra is a legnépesebb városok és gazdasági, kulturális, valamint társadalmi szerepük domináns. Lagos a globális városok ranglistáján 2008 és 2016 között az 53-dik helyről a 80-adikra került. Ebből is látható, hogy miközben Lagos maradt globális város, bizonyos globális és regionális funkciók áthelyeződtek (Hales és tsai 2016). (A hivatkozott kimutatásban sem Abuja, sem a régi és új kazah fővárosok nem szerepelnek.) Az új fővárosok, hosszabb távon, valószínűleg nem lesznek képesek az ország települési struktúrájában az első helyre kerülni és a régi főváros „maguk alá” betagolni, sokkal valószínűbb, hogy két-, esetleg több pólusúvá lesz az ország, amelyben a régi és új fővárosok komoly regionális központokként fognak működni ugyan, de országos szinten inkább rivalizálnak majd egymással.

Mindkét országban a fővárosok áthelyezésének voltak jelentős támogatói, politikai és üzleti/gazdasági oldalról egyaránt, ám komoly ellenzői is akadtak. Utóbbiak szerint a fejlesztés költségei horribilisek és a jövőben aligha térülnek meg. A szerző ebben nem szeretne állást foglalni. Az mindenesetre valószínű, hogy az eltelt 20–25 év még mindig nem volt elegendő történeti távlat ahhoz, hogy felelősen, megbízhatóan megválaszolhassuk a kérdést: „Vajon megérte-e?”.

Irodalom

- Abzhapparova, B. Zh., Akanov, K. G., Bagdatova, S. A., Ilyassova, K. M., Shamshieyeva, G. S. (2019): The establishment of Astana city -the capital of contemporary Kazakhstan *Вестник Томского государственного университета. История*. 2019. № 62 УДК 94 (574.24) DOI: 10.17223/19988613/62/11
- Adeponle B. J. The Integrated City as a Tool for Sustainable Development Abuja Master Plan *Journal of Educational and Social Research* Vol. 3 (5) August 2013 Doi:10.5901/jesr.2013.v3n5p145
- Agbaeze, E. K., Ofobruku. S. A., Chukwu1, B. I., Influence of Entrepreneurial Innovation on Sustainable Solid:Waste Recycling in Abuja, Nigeria *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 29(1), pp. 10–20, 2021 <https://doi.org/10.3311/PPso.12626>
- Gumel, I O. A., Aplin, P., Marston, C. G., Morley, J., Time-Series Satellite Imagery Demonstrates the Progressive Failure of a City Master Plan to Control Urbanization in Abuja, Nigeria *Remote Sensing (MDPI)*. 2020, 12, 1112 DOI:10.3390/rs12071112
- Gyene, P. (2019): Kazahsztán Nazarbajev nélkül? A Nazarbajev-korszak mérlege és a hatalomátadás kérdőjelei. *Külgügyi Szemle*, 18: 4., 3–20.
- Hales, M., Peterson, E., Pena, A. M., Dessibourg-Freer, N. (2016): Global Cities 2016 AT Kearney, 2016 (14 p.) <https://www.kearney.com/documents/291362523/291366933/Global+Cities+2016.pdf/934b2d25-89fa-00d2-ee9a-b053b92b5230?t=1500535708000>
- Horváth Zs. (2015): Asztana, az eurázsiai sztyeppe ékköve: élmények és látnivalók a fiatal kazah fővárosban Pázmányos Építészettörténészek Klubja; 2015. november 25. <http://epklub.blogspot.com/2015/11/asztana-az-eurazsiai-sztyeppe-ekkove.html>
- Infostart/MTI (2022): Mégis visszakapja korábbi nevét Kazahsztán fővárosa (2022. szeptember 13.) <https://infostart.hu/kulfold/2022/09/13/megis-visszakapja-korabbi-nevet-kazahsztan-fovarosa#>
- Kazinform (2016): Costs spent for Astana construction fully recovered - N. Nazarbayev 29 January 2016, 14:31 https://www.inform.kz/en/costs-spent-for-astana-construction-fully-recovered-n-nazarbayev_a2865240
- Keenan, J. (2013): Castles in the Steppe: Who Benefits from Kazakhstan's Gleaming New Buildings? *The Atlantic*, 2013 augusztus 12. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/08/castles-in-the-steppe-who-benefits-from-kazakhstan-gleaming-new-buildings/278575/>
- Köppen, B. (2013): The production of a new Eurasian capital on the Kazakh steppe: architecture, urban design, and identity in Astana *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41:4, 590-605, DOI: 10.1080/00905992.2013.7677912013
- Kredina A.A., Koshkina O.V., Vasa L.(2021): The Use Of Payment Cards In Kazakhstan: Analysis And Forecast. *Economics: the strategy and practice*. 2021; 16(3): 106–116. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-3-106-116>.
- Kovács, D. (2022): Múzeumunkba kerül Pintér Béla és Botló Márta építészeti hagyatéka Magyar Építészeti Múzeum <https://memmdk.hu/cikkek/hirek/muzeumunkba-kerul-pinter-bela-es-botlo-marta-epiteszeti-hagyateka>
- Laszczkowski, M. (2015): 'Demo version of a city': buildings, affects, and the state in Astana *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)* 22, 148–165. <https://doi.org/10.1515/9781789203325-009>
- Millar, J. (2016): Inside Astana, Kazakhstan: The 40 Billion Dollar City GQ, 2016. december 28. <https://www.gq.com.au/lifestyle/travel/inside-astana-kazakhstan-the-40-billion-dollar-city/news-story/1a3b7b9ac1c751efb23f827e456385d8>

- Obiadi, B. N., Ezezie, A. M., Uduak, P. U. (2019). Abuja: Nigeria's Spatial Economic Turmoil and Urban Development Disarray. *Current Urban Studies*, 7, 371-398. <https://doi.org/10.4236/cus.2019.73019>
- Ogochukwu1, C. G., Chioma, J-N. A., Ogochukwu, O. F., Chukwudi, E. C., Ogorchukwu, I. M. (2022): Rapid spatial growth of cities and its planning implications for developing countries: a case study of Abuja, Nigeria *Indonesian Journal of Geography* Vol 54, No 2 (2022): 313–320. DOI: 10.22146/ijg.70316
- Pritz, H. (2005): Háttéranyag Bársony András politikai államtitkár nigériai látogatásához – Városismertető. A Magyar Nagykövetség belső tájékoztató anyaga, Abuja, 2005. január 11.
- Sassen, S. (1991): *The Global City*. Princeton University Press, Princeton.
- S. O. Mohammed, J.O. Akinyede, C.J. Nwagwu (2005): Abuja Image Map National Space Research Development Agency (NASRDA), Abuja
- Shalbolova, U., Kenzhegaliyeva, Z.: Main directions of “Smart city” development in the Republic of Kazakhstan MATEC Web of Conferences 251, 05042 (2018) IPICSE-2018 <https://doi.org/10.1051/mateconf/201825105042>
- Space Syntax (2019): Nur-Sultan Masterplan 2030 <https://spacesyntax.com/project/nur-sultan-masterplan-2030/>
- Tarrósy, I. (2014): Nigéria választ – Újrázik-e Goodluck Jonathan? *Afrika Tanulmányok*, 4., 5–12. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4169/3873>
- The JICA Study on the Master Plan for The Development of the City Astana Republic of Kazakhstan Final Report Vol II. Main Report (48 p.) https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/11652708_02.pdf
- Updating the integrated master plan of Abuja for 2040 (2018): Yachiyo Engineering Co., Ltd. [Project: The Basic Data Collection Survey for the Review and Upgrading of Integrated Urban Development Master Plan of Abuja, FCT in Nigeria Client: JICA; Duration: December 2018 - March 2019] <https://www.yachiyo-eng.co.jp/e/case/abujacitymp/>
- Vasa, L., Kireyeva, A. A., Nurbatsin, A., Kredina, A. (2023): Analysis of the Impact of ICT on Economic Growth: Empirical Data from 16 Regions of Kazakhstan *Acta Polytechnica Hungarica* Vol. 20, No. 3, 2023 http://acta.uni-obuda.hu/Vasa_Kireyeva_Nurbatsin_Kredina_132.pdf
- Yeung, H., Huang, F., Bekmurzayeva, Z., Janaidar, D. (2020): Institutional Development and the Astana International Financial Center in Kazakhstan *Washington University Global Studies Law Review* Volume 19 Issue 1 2020 53–83. <https://journals.library.wustl.edu/globalstudies/article/580/galley/25386/download/>